

گزیده‌ای از شرح حال‌های خودنوشت

○ سید حسن فاطمی

برخی قلم به دستان را سراغ دارم که چند صباحی در درس استادان بر جسته شرکت می‌کنند و بنا دارند کتابی تحت عنوان "استادان من" بنویسند تا از طرفی به خواننده نشان دهند در درس این همه استاد شرکت کرده‌اند و به اصطلاح بگویند: فلانی "استاد دیده" است، و از سوی دیگر شروع کنند به تعریف و تمجید از آن استادان و در واقع تجلیل از خود، که پرورش یافته چنین شخصیت‌هایی است.

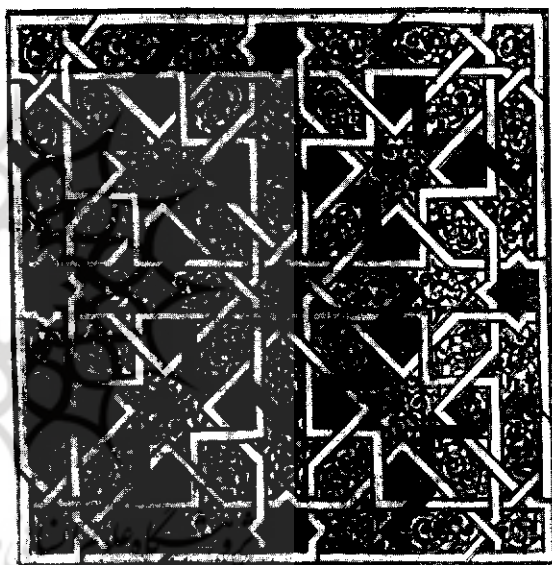
امروزه که امکانات چاپ، فراوان شده، برخی بدون توجه لازم به محتوا یا داشتن تخصص لازم، با نوشتن هر رطب و یابسی، سعی می‌کنند به لیست آثار خود بیفزایند تا خواننده زندگی‌نامه را با لیست انبوهی از آثار با عنوان‌های زیبا مواجه سازند و خواننده، انگشت حیرت در دهان گرفته با خود بگوید: یک انسان مگر چقدر توان داشته که بتواند این همه کتاب بنویسد؟!

برخی کم مایگان با شیوه‌ای دیگر در تلاشند برای خود، شخصیت علمی بتراشند. به صرف این که با امضای آنها بیت المال هزینه چاپ می‌شود، به خود اجازه می‌دهند روی جلد بنویسند که کتاب "زیر نظر" آنها تدوین شده است و نویسنده هم ناچار به پذیرش است.

در خور توجه است که اهل فن به آسانی به خود نوشته‌ها و خود گفته‌ها اعتماد نمی‌کنند. به هر حال این قبیل نوشته‌ها و گفته‌ها همانند بسیاری از امور دیگر، در زمان ما ارزش و اهمیتشان کم رنگ شده و چندان نمی‌توان روی آنها حساب باز کرد مگر آن بخش از عباراتی که مستقیم یا غیر مستقیم مدح نویسنده یا گوینده را در بر نداشته باشد.

باید اذعان کرد که نمی‌توان همه را با یک دید نگرست بلکه افراد شایسته‌ای هم هستند که باید روی کلمه به کلمه سخن آنها حساب باز کرد و هر چه در مورد خود بگویند قابل پذیرش است و حتی گفته آنها قابل حمل بر مبالغه نیست.

از آنجا که هر کس بیش از دیگران از گذشته خود آگاه است، زندگی‌نامه خودنوشت، بهترین مدرکی است که می‌توان با آن به زندگانی شخص دست یافت و بسیاری از ابهام‌های موجود در مورد گذشتگان را - از قبیل انتساب کتاب‌ها، تعیین مشایخ و استاد و

در گذشته شرح حالی را که نویسنده از خود در گوشه نسخه‌ای خطی می‌نوشت، غالباً در جامعه نشر نمی‌یافت و نسخه مخطوط تا پایان عمر نزد نویسنده باقی می‌ماند و در صورت استتساح، در تعدادی بسیار محدود بود و احتمال این که کتاب پس از مدتی کاملاً از بین برود، زیاد بود. از این رو انگیزه خلاف واقع نویسی در آن دوران بسیار کم بود. اما امروزه که ابزار چاپ فراوان شده و کتاب در سطح وسیع نشر می‌یابد و نویسنده اطمینان دارد که کتابش تا قرن‌ها باقی می‌ماند، احتمال خلاف واقع نویسی، زیاد شده است.

به فرض که نویسنده شرح حال خود را مطابق واقع بنویسد، باز هم معلوم نیست چهره واقعی او را نشان دهد؛ زیرا با توجه به فراوانی درخواست شرح حال در زمان ما، چه بسا شخص مثلاً برای این که در آینده، خود را در ردیف شاگردان استادان برجسته نشان دهد، بدون کسب صلاحیت‌های لازم، مدتی از عمر گران‌مایه را در درس این استادان صرف کند تا در آینده، دستی به محاسن کشیده، اظهار دارد: در درس فلان آقا و فلان آقا شرکت داشته‌ایم!

شاگردها و ... حل کرد. در این جا تا آنجا که دست یافتیم، فهرستی از زندگی نامه های خود نوشت پیشینیان را می آوریم با این امید که به صورت مجموعه ای گرد آیند و اگر کاری در این زمینه صورت گرفته این فهرست، گامی باشد جهت تکمیل آن.

امام خمینی (م ۱۳۶۸ ش)

مجله تاریخ و فرهنگ معاصر، سال ۱۳۷۱ ش، ش ۳-۴، ص ۹-۱۱

سید محمد باقر یزدی

پایان لوائح اللوحین (تراجم الرجال، سید احمد حسینی، قم کتابخانه آیت الله نجفی، ۱۴۱۴ ق، ج ۲، ص ۸۱۴).

سید محسن امین

اعیان الشیعه، ج ۱۰، ص ۳۳۳-۴۴۶.

قاسم بن سعید شماخی عامری

پایان سرد الحجه علی اهل الفصله (تألیف ۱۳۰۶ ق) (معجم المطبوعات العربیه، یوسف الیان سرکیس، قم، کتابخانه نجفی، ج ۱، ص ۱۱۴۲).

شیخ طوسی (م ۴۶۰ ق)

فهرست، شیخ طوسی، مؤسسه نشر الفقاهاه، چاپ اول، ۱۴۱۷ ق، ص ۲۴۰-۲۴۲.

شهید ثانی (م ۹۶۵)

مقدمه مسالک، شهید ثانی، تحقیق مؤسسه المعارف الاسلامیه، چاپ اول، ۱۴۱۳ ق، ج ۱، ص ۱۳-۲۳ و نیز رسائل الشهد الثانی، مرکز مطالعات و تحقیقات اسلامی، بوستان کتاب قم، چاپ اول، بخش دوازدهم.

ابو الحسنات محمد عبد الحی انصاری ایوبی (۱۲۶۴-۱۳۰۴)، الآثار المرفوعه

الفوائد البیهه فی تراجم الحنفیه. (معجم المطبوعات العربیه، ص ۱۵۹۵)

سید ابو القاسم خوبی (۱۳۱۷-۱۴۱۳)

معجم رجال الحدیث، چاپ پنجم، ۱۴۱۳ ق، ج ۲۳،

ص ۲۰-۲۰۲۵

محمد بن سلیمان تنکابنی (م بعد ۱۳۰۰ ق)

قصص العلماء، تهران، کتابفروشی علمیه اسلامیه، ص ۷۰-۹۱.

محمد باقر بن زین العابدین موسوی خوانساری اصفهانی

(۱۲۲۶-۱۳۱۳)

روضات الجنات، قم، اسماعیلیان، ج ۲، ص ۱۰۵-۱۱۰.

سید محمد حسین طباطبایی (م ۱۴۰۲)

اعیان الشیعه، ج ۹، ص ۲۵۴-۲۵۶؛ مجله پیام حوزه، ش ۲، ص ۵۰-۵۳.

ابو الحسن جلوه (۱۲۳۸-۱۳۱۴)

نامه دانشوران، جلد ۱، صفحه ۵۲۱ (ذریعه، آقا بزرگ تهرانی، بیروت، دار الاضواء، چاپ سوم، ۱۴۰۳ ق،

ج ۱، ص ۳۰۵ و ج ۹، ص ۲۰۲)

شیخ حر عاملی (م ۱۱۰۴)

امل الامل، شیخ حر عاملی، تحقیق سید احمد حسینی، بغداد، مکتبه الاندلس، ص ۱۴۱-۱۵۴.

مصطفی بن ابراهیم قاری تبریزی (ت ۱۰۰۷)

وی در ارشاد القاری خلاصه ای از آثار دیگرش را آورده است و در خلاصه رساله سند قرائت عاصم شرح حال خود را به تفصیل نوشته است (ذریعه، ج ۱، ص ۵۱۶)

بهاء الدین محمد بن محمد باقر حسینی مختاری (م ح ۱۱۴۰) شرح حال خود نوشت او نزد سید شهاب الدین مرعشی نجفی در قم است (ذریعه، ج ۶، ص ۳۷ و ص ۱۳۴) همچنین در مجموعه رسائل المختاری النائینی به عنوان دومین رساله آمده است (ذریعه، ج ۲۰، ص ۱۱۷)

احمد بن عبد الرحمن سقاف (۱۲۷۸-۱۳۵۷)

پایان امالی اش (الاعلام، خیر الدین زرکلی، بیروت، دار العلم للملایین، چاپ پنجم، ج ۱، ص ۱۴۸ و معجم المؤلفین،

عمر رضا کحاله، بیروت، مکتبه المثنی، ج ۱، ص ۲۶۵)

سلیمان بن محمد بجیرمی (م ۱۱۳۱-۱۲۲۱)

عبد الله بن عيسى افندى (م ح ۱۱۳۰)
رياض العلماء و حياض الفضلاء، تحقيق سيد احمد حسيني،
قم، كتابخانه آيت الله نجفى، ج ۳، ص ۲۳۰-۲۳۴.
نادر ميرزا بن بديع الزمان (ت ح ۱۲۴۴)
جغرافياى مظفرى، صفحه ۲۹۸ (ذريعه، ج ۵، ص ۱۱۶)
محمد بن على بن شهر آشوب سروى (م ۵۸۸)
معالم العلماء، چاپ قم، ص ۱۵۴
احمد بن محمد بن عمر ملقب به شهاب الدين خفاجى مصرى
حنفى

پايان ريحانه الالباب و زهره الحياه الدنيا (خلاصه عيقات
الانوار، ج ۲، ص ۳۰۹؛ معجم المطبوعات العربيه، ج ۱، ص ۸۳۰)
ابو الحسن بيهقى صاحب تاريخ بيهقى (م ۵۶۵)
در مشارب التجارب و غوارب الغرائب بنا به نقل معجم الادباء
(ذريعه، ج ۷، ص ۱۱۴ و ج ۲۱، ص ۳۰)
تقى الدين حسن بن على بن داود حلى (م بعد ۷۰۷)
رجال ابن داود، نجف، المطبعة الحيدريه، ۱۳۹۲،
ص ۷۵-۷۶.

محمد شريف بن شمس الدين شيرازى (ت ح ۱۰۰۱)
خاتمه خزان و بهار (ذريعه، ج ۷، ص ۱۵۲)
لطف على صدر الافاضل صاحب دستور البلاغه
رساله اى با عنوان ترجمان الحال نوشته و در آن زندگى نامه
خود را نگاشته است. نسخه آن نزد حفيدش فخر الدين است.
(ذريعه، ج ۸، ص ۱۵۹)

سيد مهدى بن محمد واعظ اصفهانى، صاحب احسن الوديعه
(ت ۱۳۱۹)
پايان دوائر المعارف (ذريعه، ج ۸، ص ۲۶۷)
غلام على آزاد بلگرامى (۱۱۱۶-۱۲۰۰)
خزانه عامره، پايان حرف الف، صفحه ۱۲۳-۱۴۵ و نيز در سيحه
المرجان فى آثار هندوستان، فصل دوم (ذريعه، ج ۷، ص ۱۵۷ و ج ۱۲،
ص ۱۲۷)

محمود حسن حموى
آغاز ديوانش (معجم المطبوعات العربيه، ج ۲، ص ۱۶۴۷)
لطف على بيك (ت ۱۱۳۴)
آتشكده آزر، مجمره دوم (ذريعه، ج ۱، ص ۴)
محمد تقى بن حسين على هروى اصفهانى (م ۱۲۹۹)

ثمره انسى فى التعريف بنفسى (الاعلام، ج ۳، ص ۱۳۳)
على بن سليمان دمنانى يا دمنتى (۱۳۳۴-۱۳۰۶)
آغاز اجلى مساند على الرحمن (الاعلام، ج ۴، ص ۲۹۲)
شمس الدين سخاوى (۸۳۱-۹۰۲)
الضوء اللامع لاهل القرن التاسع، قاهره، دار الكتاب
الاسلامى، ج ۸، ص ۲-۳۲.
رضا قلى خان هدايت (م ۱۲۹۴)
پايان مجمع الفصحاء و نيز پايان رياض العارفين (ذريعه، ج ۲،
ص ۳۴۶ و ج ۱۱، ص ۳۲۹)

سيد حسن بن عبد الرسول زنوزى خويى (ت ۱۱۷۲)
رياض الجنة، ج ۴ و نيز در بحر العلوم (ذريعه، ج ۳، ص ۲۲ و
ج ۱۱، ص ۲۲۳)
محمد جعفر بن محمد طاهر خراسانى (ت ۱۰۸۰)
اكيل المنهج (ذريعه، ج ۳، ص ۳۰۹)
ابو العباس احمد بن على نجاشى (م ۴۵۰)
رجال النجاشى، تحقيق سيد موسى شيرى زنجانى،
قم، جامعه مدرسین، ص ۲۵۳.

سيد محمد بن هاشم هندى نجفى (م ۱۳۲۳)
نظم اللثالى (تأليف ۱۲۷۷) (ذريعه، ج ۳، ص ۳۹۴ و
ج ۴، ص ۳۸۶)
سيد على نقى بن ابى الحسن نقوى لکهنوى (ت
۱۳۲۳)

اقرب المجازات (ذريعه، ج ۴، ص ۱۰)
محمد بن على معروف به ابن طولون (۸۸۰-۹۵۳)
الفلک المشحون فى احوال محمد بن طولون
(الاعلام، ج ۶، ص ۲۹۱)
محمد بن يوسف ... بن حيان غرناطى اندلسى
(۶۵۴-۷۴۵)

النضار (الاعلام، ج ۷، ص ۱۵۲)
محمد على معروف به على بن ابى طالب حزين
گيلانى (م ۱۱۸۱)
تذکره الشعراء المعاصرين (ذريعه، ج ۴، ص ۳۸)
عبد النبى بن على بن احمد
تكملة نقد الرجال (پايان تأليف ۱۲۴۰) (ذريعه، ج ۴،
ص ۴۱۷)

تحفه الاحباب (ذریعه، ج ۲۶، ص ۱۶۰)
 ابوالفضل بن ابی القاسم کلاتری (۱۲۷۳-۱۳۱۶)
 مقدمه چاپ دیوانش، ص نون (ذریعه، ج ۲۶، ص ۲۹۰)
 سپهر کاشانی (۱۲۱۶-۱۲۹۷)
 در مقدمه دیوانش به نام محمود القصاید (ذریعه، ج ۹، ص ۴۲۹)
 علی حسن خان (ت ۱۲۸۳)
 صبح گلشن، صفحه ۲۰۸-۲۱۰ (ذریعه، ج ۹، ص ۴۶۴)
 اسد الله ملقب به ایزد گشسب (م ۱۳۶۶)
 شمس التواریخ و نیز در نامه دانشوران، ص ۹۴ (ذریعه، ج ۹، ص ۵۴۴)
 صادقی کتابدار (ت ۹۴۰)
 خاتمه مجمع الخواص، صفحه ۳۱۴-۳۱۷، چاپ خیام پور (ذریعه، ج ۹، ص ۵۸۱)
 صادق اصفهانی ملقب به مینا (ت ۱۰۱۸)
 صبح صادق، مطلع ۱۲ (ذریعه، ج ۹، ص ۵۸۲)
 محمد طاهر نصرآبادی (ت ۱۰۲۷)
 تذکره نصرآبادی، تحقیق محسن ناجی نصرآبادی، تهران، اساطیر، چاپ اول، ۱۳۷۸ش، ج ۲، ص ۶۶۵-۶۷۷
 عبد النبی فخرالزمانی بن خلف بیگ (ت ۹۹۸)
 تذکره میخانه، صفحه ۴۹۸، چاپ لاهور، ۱۹۲۶م (ذریعه، ج ۹، ص ۷۱۵)
 محمد بن جلال الدین عنقا (ت ۱۳۰۶)
 التجلیات (ذریعه، ج ۹، ص ۷۷۴)
 محمد علی وامق
 سید ریحان الله در آینه دانشوران، صفحه ۴۷ آورده است که وامق در میکرده شرح حال خود را نوشته است (ذریعه، ج ۹، ص ۸۱۶ و ۱۲۵۸)
 محمد قدرت الله (ت ۱۱۹۹)
 مقدمه نتایج الافکار و صفحه ۵۷۹ (ذریعه، ج ۹، ص ۸۷۷)
 محمد بن سید جمال الدین گلپایگانی (ت ۱۳۳۲)
 پایان الادب الجدید، چاپ ۱۳۵۷ (ذریعه، ج ۹، ص ۹۹۵)
 محمد مظفر حسین هندی
 روز روشن، صفحه ۲۸۰ (ذریعه، ج ۹، ص ۱۰۶۰)
 ناصر خسرو علوی (۳۹۴-۴۸۱)
 آتشکده آذر، صفحه ۱۹۷ (ذریعه، ج ۹، ص ۱۱۵۴)
 عز الدین محمد بن ابی بکر معروف به ابن جماعه (۷۵۹-۸۱۹)

نهایه الامال (ذریعه، ج ۱، ص ۴۴۲)
 زین العابدین شیروانی (معاصر فتح علی شاه)
 در بستان السیاحه ذیل عنوان شماخی . از محله های شیروان . مختصری از شرح حال خود را نگاشته و تفصیل آن را به کتاب دیگرش حدیقه السیاحه و ریاض السیاحه ارجاع داده است (ذریعه، ج ۳، ص ۱۰۶)
 احمد بن مصطفی آقا خوینی قزوینی (۱۲۴۷-۱۳۰۷)
 مرآه المراد (ذریعه، ج ۳، ص ۳۰۱-۳۰۲ و ج ۶، ص ۴۵)
 فرج بن حسن بن فرج (ت ۱۳۲۱)
 پایان تحفه اهل الایمان (ذریعه، ج ۳، ص ۴۲۳)
 علی اکبر نواب
 پایان تذکره دلگشا (ذریعه، ج ۴، ص ۳۲)
 محمد نبی بن احمد تویسرکانی (م ح ۱۳۲۰)
 پایان لئالی الاخبار، چاپ ۱۳۱۲ (ذریعه، ج ۵، ص ۷۰)
 میرزا حسین نوری (م ۱۳۲۰)
 خاتمه مستدرک الوسائل، قم، چاپ اول ۱۴۲۰، ج ۹، ص ۳۴۱-۳۴۶
 عبد الحسین بن محمد تفتی (ت ۱۲۸۸)
 تاریخ یزد، صفحه ۲۷۷ (ذریعه، ج ۷، ص ۱۴۷)
 محمد علی مدرس خیابانی، صاحب ریحانه الادب (ت ح ۱۲۹۷)
 پایان التحفه المهدیه (ذریعه، ج ۸، ص ۶۶)
 علی بن محمد بن حسن بن شهید ثانی (۱۰۱۳-۱۰۱۴)
 الدر المنثور من الخبر المأثور و غیر المأثور، جلد ۲ (ذریعه، ج ۸، ص ۷۶)
 عبد المؤمن بسطامی (ت ح ۱۲۶۰)
 عقائر الناصریه (ترجم الرجال، ج ۱، ص ۳۳۴)
 اسماعیل اصفهانی خاتون آبادی (م ۱۱۱۶)
 شرح حال خاتون آبادی و نقد تصوف، مخطوط، مجموعه شماره ۳۴۵۳ (مرآه الکتب، ص ۳۴۴، پاورقی)
 میرزا حسن اصفهانی (ت ۱۲۵۱)
 اعیان الشیعه، ج ۵، ص ۲۲-۲۳
 محمد علی بن علی رضا شوشتری متخلص به حزین (۱۲۶۶-۱۳۳۹)

- ضوء الشمس في احوال النفس (الكنى و الالقب، ج ۱، ص ۲۴۵؛
كشف الظنون، ج ۲، ص ۱۰۸۹)
ماحوزی (۱۱۲۱م)
فهرست علماء البحرين، ص ۷۹ (كتاب الاربعين، ص ۷،
مقدمه)
هادی قائنی بیرجندی (ت ۱۲۷۷)
در مقدمه دیوانش، چاپ ۱۳۵۴ در ۱۲۰ صفحه شرح حال
خود را نوشته است (ذریعه، ج ۹، ص ۱۲۸۵ و ج ۱۹، ص ۱۱)
علی بن محمد جعفر شریعتمدار استرآبادی (م ۱۳۱۵م)
غایه الآمال (ذریعه، ج ۱۰، ص ۶۱)
سید علاء الملک بن قاضی نور الله شوشتری
در رجالش (ذریعه، ج ۱۰، ص ۱۳۲)
اسماعیل بن ملا علی محلاتی (ت ۱۲۶۹)
مجله پیام حوزه، ش ۲۰، ص ۱۰۴ - ۱۱۱ با تحقیق محسن
صادقی، تاریخ تدوین: ۱۳۴۲.
عالمی از خوی
یکی از علمای خوی در پایان یکی از آثارش شرح
حال خود را نگاشته است که با تحقیق علی صدرایی
خویی در مجله پیام حوزه، شماره ۱۳ به چاپ رسیده اما
به رغم تلاش محقق آن، توفیقی برای شناسایی
نویسنده آن نصیب نشده است. نسخه خطی این اثر در
مدرسه علمیه خوی به شماره ۲۵ نگهداری می شود.
محمد بن علی معروف به ابن طقطقی (۶۶۰ - ۷۰۹)
مقدمه الفخری (الاعلام، ج ۶، ص ۲۸۴)
موسی بن عبدالله (ت ۱۳۲۸)
در رجال خود در فهرست علمای زنجان (ذریعه،
ج ۱۰، ص ۱۵۱)
مؤمن بن محمد قاسم جزائری (ت ۱۰۷۴)
خزانه الخیال (تألیف ۱۱۳۰) (ذریعه، ج ۱۰، ص ۱۵۱)
ابوعلی محمد بن اسماعیل حائری (۱۱۵۹ - ۱۲۱۶)
منتهی المقال فی احوال الرجال، قم، مؤسسه آل
البیت، چاپ اول، ۱۴۱۶، ج ۷، ص ۲۱۳ - ۲۱۴.
احمد بن ابی الحسن کدخدآ
مقدمه حدیقه الشعراء (ذریعه، ج ۱۱، ص ۱۷۲)
سید محمد حسین حسینی مرعشی شهرستانی
(۱۳۱۵م)
- زوائد الفوائد (ذریعه، ج ۱۲، ص ۵۹)
سید معز الدین محمد مهدی قزوینی (م ۱۳۰۰)
وی منظومه‌ای در اصول فقه با عنوان السیاتک المذهبه دارد
سپس آن را شرح کرده و در آن زندگی نامه خود را نگاشته است
(ذریعه، ج ۱۲، ص ۱۲۵)
سید نورالدین امام (م ۱۳۶۴)
الشجره الطیبه (ذریعه، ج ۱۳، ص ۲۵)
مهدی الهی قمشه‌ای
شرح حال خود را برای آقا بزرگ فرستاده است (ذریعه، ج ۱۴،
ص ۱۴۸)
محمد علی بن یعقوب نجفی (ت ۱۳۱۳)
شعراء الحله، ج ۳ (ذریعه، ج ۱۴، ص ۱۹۳ - ۱۹۴)
ابوالفضل بن ابی القاسم نوری تهرانی (م ۱۳۱۶)
صدح الحمامه فی احوال الوالد العلامه (ذریعه، ج ۱۵، ص ۲۷)
سید علی نقی لکهنوی، صاحب الظل الظلیل فی المکاتیب
و المراسیل
شرح حالش را در سال ۱۳۴۹ نوشته است (ذریعه،
ج ۱۵، ص ۲۰۱)
علی بن عبد العظیم تبریزی خیابانی (ت ۱۲۸۳)
علمای معاصر (ذریعه، ج ۱۵، ص ۳۱۷)
سید حسن بن حسین یزدی اصفهانی (۱۲۸۱ - ۱۳۳۸)
فلاح الایمان (ذریعه، ج ۱۶، ص ۳۰۰ - ۳۰۱)
خلیل بن حسن صوری عاملی (ت ۱۲۸۳)
اواخر الفوائد الخلیلیه (ذریعه، ج ۱۶، ص ۳۳۴)
ابن حجر
الاصابه، ج ۴، ص ۲۸۷ (تنبییه الغافلین، شرف الاسلام،
تحقیق سید تحسین آل شیبیب، مرکز الغدیر، چاپ اول، ۱۴۲۰،
ص ۱۷۹)
محمد امین بن یحیی خویی (۱۳۰۳ - ۱۳۶۷)
مرآه الشرق (ذریعه، ج ۱۷، ص ۱۶)
غلام رضا بن محمد علی آرانی (۱۱۹۲ - ۱۲۶۵)
در خاتمه قلاند اللثالی (ذریعه، ج ۱۷، ص ۱۶۴)
عبدالله بن ابی القاسم موسوی بلادی
کتاب الابرار (ذریعه، ج ۱۷، ص ۲۶۲)
علامه حلی (م ۷۲۶)
خلاصه الاقوال، نجفه المطبعه الحیدریه، چاپ دوم، ۱۳۸۱، ص ۱۰۹ - ۱۱۳

- محمد تقی بن علی دزفولی
کفایه الخصام فی فضائل الامام (ذریعه، ج ۱۸، ص ۹۱)
حبیب الله شریف کاشانی (م ۱۳۴۰)
خاتمه لباب الالقباب فی القاب الاطیاب، چاپ ۱۳۷۸ق،
۱۳۸-۱۵۷.
- شیخ بهایی (م ۱۱۳۰)
آغاز لفر القانون و خاتمه تفریح القاصد لتوضیح المقاصد
(ذریعه، ج ۱۸، ص ۳۳۶)
- یوسف بن احمد بحرانی (۱۱۰۷-۱۱۸۶)
لولؤه البحرین، تحقیق سید محمد صادق بحر العلوم، مؤسسه
آل البیت، ص ۴۴۲-۴۵۱.
- قطب الدین محمد بن علی
خاتمه محبوب القلوب (ذریعه، ج ۲۰، ص ۱۴۱-۱۴۲)
محمد علی ارانی (۱۱۷۷-۱۲۴۴)
مجله پیام حوزه، ش ۱۵، ص ۱۰۸-۱۲۳.
- سید محمد عصار، صاحب پاسخ نامه (۱۲۶۵ یا ۱۲۶۴-
۱۳۵۶)
پیام حوزه، ش ۱۸، ص ۱۰۲-۱۱۹ با تحقیق محسن
صادقی. مخطوط آن در کتابخانه آستان قدس رضوی،
به شماره ۴۱۸۱ نگهداری می شود.
- علاء الملک بن قاضی نور الله شوشتری
محفل فردوس، محفل پنجم (ذریعه، ج ۲۰،
ص ۱۵۳)
- عباس قلی خان سپهر کاشانی
مشکات ادب ناصری، جلد ۲، چاپ ۱۳۲۲ (ذریعه،
ج ۲۱، ص ۵۲)
- عبد الرزاق بن محمد محسن بغیری خراسانی
(م ۱۳۷۲)
آغاز معرفه القبله، چاپ ۱۳۷۱ (ذریعه، ج ۲۱،
ص ۲۶۰)
- ابراهیم بن حسین دنبلی خویی (م ۱۳۲۵)
پایان ملخص المقال فی تحقیق احوال الرجال
(ذریعه، ج ۲۲، ص ۲۱۴)
- محمد ارباب قمی
پشت نسخه ای خطی از نتایج الافکار فی حکم
المقیمین فی الاسفار تألیف شهید ثانی (ذریعه، ج ۲۴،
ص ۴۴-۴۵)
- حاج شیخ عباس قمی (۱۲۹۴-۱۳۵۹)
فوائد الرضویه، انتشارات مرکزی، ج ۱، ص ۲۲۰-۲۲۲.
جعفر بن محمد اعرجی (م ۱۳۳۲)
اواسط نفتح بغداد فی نسب الاعرجیه الامجاد (ذریعه، ج ۲۴،
ص ۲۵۲)
- محمد علی بن احمد کبابی (۱۲۹۱-۱۳۶۲)
اعلام الناس فی احوال بندر عباس، چاپ تهران ۱۹۶۳م
(ذریعه، ج ۲۴، ص ۳۳۰)
- محمد تقی بن حسین علی اصفهانی (۱۲۱۷-۱۲۹۹)
خاتمه نهایه الآمال فی کیفیه الرجوع الی علم الرجال (ذریعه،
ج ۲۴، ص ۳۹۳)
- ملا احمد نراقی (۱۱۸۵-۱۲۴۵)
مقدمه عوائد الایام، مرکز الابحاث و الدراسات الاسلامیه،
انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی، چاپ اول، ۱۳۷۵ش، ص ۶۷
- محمد جعفر استرآبادی (م ۱۸۹۷)
غایه الآمال فی استعمال احوال الرجال (اعیان الشیعیه، ج ۹،
ص ۲۰۵؛ معجم المؤلفین، ج ۹، ص ۱۵۱)
- محمد هادی بن علی متخلص به شرف (ت ۱۲۸۸)
وادی امن (ذریعه، ج ۲۵، ص ۸)
- محمد رضا تبریزی غفاری
وصیت نامه ناپلئون (ذریعه، ج ۲۵، ص ۱۰۹)
- علی بن عبد العظیم خیابانی (ت ۱۲۸۲)
وقائع الایام (ذریعه، ج ۲۵، ص ۱۲۹)
- جلال الدین سیوطی (م ۹۱۱)
حسن المحاضره (رد اعتبار الجامع الصغیر، ص ۴۶)
- میرزا طاهر اصفهانی ملقب به دبیاچه نگار (۱۲۳۴-۱۲۷۰)
گنج شایگان، چاپ سنگی، ۱۲۷۲ق، ص ۵۶۶-۵۷۸.

پانوشتها:

۱. ترجمه و تلخیص آن به قلم حسین شفیعی در مجله پیام
حوزه، ش ۴، ص ۹۳-۱۱۱ آمده است.
۲. ترجمه در مجله پیام حوزه، ش ۳، ص ۵۸-۶۲ و مجله
تاریخ و فرهنگ معاصر، سال ۱۳۷۱، ش ۵، ص ۴-۷.